

Enrico Deiacco

Vad utgör ett bra universitet?

Den rådande pandemin och den snabba framtagningen av vaccin har sannerligen visat på betydelsen av avancerad forskning för att lösa stora samhällsproblem. I dess spår har en återaktualiserad svensk debatt kommit igång om de svenska universitetens roll och förmåga att bidra till samhällsutvecklingen.

En [artikel](#) tog upp hur många universitet som verkligen behövs när regeringen i den senaste forskningspropositionen (Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige, Prop. 2020/21:60) beslutat att Mälardalens högskola ska få universitetsstatus 2022. En annan [artikel](#), och det är sannerligen inte den första, ondgjorde sig över bristande och fallande kvalitet på forskning och utbildning i Sverige. Författaren menar att forskningens och undervisningens bristande kvalitet på sikt hotar Sverige som kunskapsnation. Många, inte minst i näringslivet, pekar på tilltagande matchningsproblem på arbetsmarknaden och ett kompetensförsörjningsproblem som anses hämma tillväxten. Föräldrar med barn i högskolesystemet har hört klagosånger om få lärarledda timmar och slarvig administration. Forskningen antyder att vi fått en högskola i otakt med det omgivande samhället (Högskola i otakt – Johan Eklund, Lars Pettersson, 2017).

Den nyligen framlagda forsknings- och innovationspropositionen fokuserar på finansieringsinsatsernas storlek och riktning, men mindre på vad som kommer ut ur systemet.

En viktig fråga i dagens kunskapsintensiva värld är därför att ställa sig frågan vad som utgör ett bra universitet. I en forskningsrapport söks spåren i historien och framförallt i den amerikanska utvecklingen.¹ Fokus på USA är berättigat. I den senaste rankingen över de tio mest framgångsrika universiteten är, som vanligt, alla amerikanska; det första europeiska universitetet finns på tjugonde plats (ETH i Zürich) och bästa svenska fullskaliga universitet är Stockholms universitet på 69:e plats.

I forskningen framförs att den amerikanska dominansen inte började, som ofta antas, efter andra världskriget utan att rötterna kan spåras till en rad stora reformer som genomfördes under senare delen av 1800-talet. Intressant nog initierade reformerna en decentraliserad reformagenda där flera av dagens så kallade Ivy League-skolor tog saken i egna organisatoriska händer, inte genom federala pekpinnar och styrning. Bland vissa av universitetet fanns stort missnöje med rådande ordning där rekryteringen av studenter och lärare var lokal snarare än nationell. Egen forskning främjades inte och den begynnande industrialiseringens kunskaps- och utbildningsbehov ansågs inte vara prioriterat av studenter och företag.

Stor tonvikt lades vid att förbättra villkoren för forskning. Specialiserade institutioner byggdes upp med tillräcklig kritisk massa. Man betonade egen forskning och tonade ned extraarbete utanför universitetet. Lönesystem etablerades som premierade forskning och forskningskvalitet. Fokus på kvalitet förstärktes genom etablering av det så kallade "tenure-systemet". Rekrytering av forskare, lärare och studenter rekryterades inte lokalt utan över hela kontinenten. Sammantaget skapade reformerna en framgångscykel som består än idag och sammanfattas i rapporten som:

"A crucial part of the story involves selective admissions, implemented by some early reformers. Once these were in place, they produced a financial virtuous circle for the schools that moved early. They took in bright students and provided them with good experiences including teaching by the best professors (at least in terms of their researchability). They gave them outstanding networks that helped produce valuable job contacts and attractive marriage prospects. Their satisfied alumni then turned around and donated, allowing each school to make even more investments, and so forth. The schools that most aggressively pursued these reforms also began to experience growth".

Specialisering, prioritering av kvalitet i utbildning och forskning, selektiv rekrytering (först nationell och sedan internationell) samt ett kraftfullt organisatoriskt ledarskap förklarar de amerikanska universitetens långa väg mot topplaceringar på de internationella rankinglistorna. Och med framgångarna följde automatiskt mer resurser från studentavgifter samt från offentliga och privata forskningsfinansiärer.

Intressant nog är problemen som de amerikanska universiteten brottades med kusligt lika de som de svenska debattörerna tar upp. Expansionen av universitet och högskolor i Sverige har förvisso både för- och nackdelar i kunskapssamhället. Men med många nya universitet och högskolor följer resurs- och kvalitetsbrister som ett brev på posten

1. W. Bentley MacLeod and Miguel Urquiola, 2020, Why Does the U.S. Have the Best Research Universities? Incentives, Resources, and Virtuous Circles. APRIL IZA DP No. 13203.

i ett skattefinansierat forsknings- och utbildningsystem som det svenska. Ökningen av antalet universitet har lett till att medel numera måste fördelas på 17 universitet, 13 högskolor, fem konstnärliga högskolor och 13 enskilda utbildningssamordnare. I den rådande konkurrensen har universitetet och högskolor varit innovativa och startat nya billiga utbildningar inom humaniora och samhällsvetenskap med få undervisningstimmar och ofta överdrivna förhoppningar om framtida jobb möjligheter. Sammantaget har det lett till dålig matchning mellan studenternas kunskaper och arbetsmarknadens behov.

Kvalitetsproblemen är inte något nytt i den svenska universitetsdebatten. OECD levererade skarp kritik mot de svenska universitetens styrning och ledning redan 2016 (OECD Reviews of Innovation Policy: Sweden 2016). Det som överraskar mest är dock enligt IFN-chefen Fredrik Sjöholm att i den svenska universitetsvärlden verkar utvecklingen av universitetsledningar "mötas med ett i bästa fall förstrött intresse". Begäran av mer resurser är dock ett standardkrav i universitetens inspel till propparna. Att jämföra med USA där de amerikanska universiteten tog saken i egna händer.

Högskolesystemets anpassning och förnyelse är central för Sverige i ett alltmer konkurrensutsatt och globaliserat universitetssystem. Nu höjs återigen röster som ifrågasätter kvaliteten på högre utbildning i Sverige och där det hävdas att en svällande högskolesektor kommer att vara nästa krisområde. En utmaning är att navigera mellan den traditionella akademiska friheten och ett ökat samhällsligt ansvar att bidra till innovation och tillväxt. Det amerikanska exemplet visar att det går, men då måste universiteten än mer lära sig hur man konkurrerar (Learning to compete²). Då spelar klassiska framgångsformler fortfarande en central roll; ett starkt ledarskap som ställer frågor kring hur kvalitet bäst uppnås, vilka de ekonomiska utfallen av utbildningsexpansionen blir för individer och samhälle och hur den högre utbildningens samhällsekonomiska effektivitet kan förbättras. Många av de amerikanska universitet tog stegen tidigt och lever på det än idag.

Enrico Deiano

Forskningsledare Entreprenörskapsforum
och affilierad forskare KTH

enrico.deiano@entreprenorskapsforum.se

Tel 076-884 57 83

WWW.ENTREPRENORSKAPSFORUM.SE

2. McKelvey och Holmén (ed), 2010, Learning to Compete in European Universities – From Social Institution to Knowledge Business. Edward Elgar.